

DALI ENDRE

AZ UZSORÁS, AZ ADÓS - ÉS AZ ADÓS LÁNYA

Várák a homokon

Tudományos szövegkörnyezetben olvastam egy történetet. Olyan traktátusban, amely a gondolkodást vizsgálta. A hamisítatlan emberi gondolkodást, mely szerintem se nem tudományos, se nem humán (vagy művészi), hanem... hanem az, ami. Emberi gondolkodás.

A tudós szerző következtetései érdekesítőek; a gondolkodás „törvényeire” vonatkoztatott kérdése is az: „De lehet-e a homokra várat építeni?”

Ebben a kérdő mondatban van gondolat; kép is, logika is. A traktátus szerzője különben a tudományos következtetések olykor gondolkodást gátló (!) jellegéről is értekezik. Szerinte nem feltétlenül érvényes minden szabályszerű következtetés. Ellenkezőleg: „Az ilyen következtetések a gondolat fejlődési formái: ha A igaz, akkor B *valószínűleg* igaz.” És célzatosan elmesél egy történetet, amit maga is mástól – ugyancsak tudományos munkából – vett át.

Amolyan traktátusokban vándorló – mesés – novella ez.

*

Bárki is adja elő, egyetlen történet sem veszít a varázsából, ha valóban igazi (értsd: a megnevezését kiérdemlő) történet. Íme, a sztori, tudós előadásában:

Egy kereskedő tartozott az uzsorásnak. Az uzsorás öreg volt és visszataszító, de megkívánta a kereskedő fiatal leányát. Üzletet ajánlott az adósnak: elengedi a tartozását cserébe a lányáért.

Elborzadtak az érintett felek – mire az uzsorás az elöljáróság előtt végrehajtandó próbát ajánlott. Üres pénzes-zsákba egy fekete és egy fehér kavicsot tesz, amiből a lány kivessz egyet. Ha a feketét húzná, akkor feleségül megy az uzsoráshoz, aki ez esetben az adósságot elengedi; ha a lány fehéret húz, akkor ő és az apja szabadok; ha a próbát visszautasítja, akkor az apja az adósok börtönébe kerül, és ő éhezhet.

A kereskedő és a lánya belementek a próbába.

*Indultak, az uzsorás lehajolt a kavicsokért. A lány ijedten vette észre, hogy két fekete kavicsot rak a zsákba. Mit tegyen? **Segít-e a formális logika?** Úgy tűnik, bármely lehetőség rossz. Megoldás mégis van.*

Húz egy kavicsot a lány, de nem mutatja meg, mi van a kezében, sőt eldobja, amit húzott. Erre megnézik, mi maradt a zsákban, és (feltéve, hogy az uzsorás becsületes) a zsákban maradt fekete kavics azt jelenti, hogy a lány a fehér kavicsot húzta.

Egyik tanulság a következő: ha a lány szigorúan a kikötésekhez ragaszkodott volna, akkor nem valószínű, hogy megtalálja a kiutat. Amikor felfedezte, hogy nincs ellentmondásban a feladattal az, ha a zsákban maradt követ nézik meg, akkor rájöhettek a megoldásra. A lényeges tehát, hogy felismerte: mi nem szükségszerű. A szükségszerűségek kizárólagos felismerése a gondolkodást gátolhatja. A vélt szükségszerűségek ellenére lehetséges utak megtalálása vezet az újhoz.

*

Eddig a tudós mesélte a történetet. Az akkurátusan levont – „egyik” – tanulságot nagyon fontosnak érzem. A történeten persze rajta vannak a „tudományos gondolkodás” nyomai.

Művészember bizonyára való(ság)szerűbbé tenné a fordulatot, nem egy elvont képletszerűség felé hajlítaná az elbeszélést (mint az fennebb esett). Kihangsúlyozná például, hogy a lány nem volt biztos, jól látott egyáltalán: két fekete kavics került a zsákba? S bizonytalansága nem engedte, hogy felelősségre vonja, ellenőrizze az uzsorást. S mivel időközben amúgy is kiutat talált (arra az esetre, ha mégis két fekete kavics lenne a zsákban), a számonkérés kockázatának vállalása nem is volt szükséges. Szóval egy művész lélektanilag hitelesebb tehetné a képletet. De a történet lényege változatlan maradna. Azaz: a gondolkodás esélyei – a homokon.

Avagy lehet-e várat építeni a homokon? – hogy a tudós és költői kérdést ismét idézzem.

Mert a válasz is érdekes: „Várat nem, de felvonulási épületet igen. Hiba azonban, ha a homokot sziklának, és a felvonulási épületet várnak tekintjük.”

Helyes (kvázi tudományos).

És érzékletes (kvázi művészi).

Az uzsorás várat épített, melyet az újszerűen gondolkodó lány lerombolt.

A kis novellával (történettel, mesével) a tudós bizonyította, amit bizonyítani akart.

Most pedig gondolkodjunk mi is: inkább átlagemberi, mintsem művészi vagy tudományos megoldásokat keresve a szituációra. (Tehát kizárt az efféle „művészkedés”: útközben rablók támadták meg a kis csoportot, elvették az uzsorás pénzes-zsákját, s még jól meg is rugdosták a tulajdonost, amiért talpig rablókkal mer csúfolódni: két kavicsal szúrná ki a szemüket; vagy jelentkezik egy barát, és kölcsönt nyújt az apának... Nem, nem, ne művészkedjünk, a helyzetet el kell fogadni.)

A kis novella tudományos tanulságából is elsikkadt egy mozzanat: **a kiúttalanságot nem fogadja el a gondolkodás; mert ez – emberi helyzetekben – méltatlan.** Embertelen. A gondolkodás tehát – méltó – kiútkeresés.

Ez érvényes apára, lányra, uzsorásra egyaránt. Mi több: az uzsorás gondolkodik a legmélyrehatóbban. Ő kínál kiutat, esélyt a fekete-fehér kavicsok valószínűség-játékával. A sorsra bízná a döntést, miközben építi a csapda-szükségyszerűség várát (mindenképpen feketét húzzon a lány...)

A lány is felépíti a maga logikai várát. Az uzsorás marad a fekete kavicssal. A lány nyert.

Övé az elemző tudós szimpátiája is, aki a kiutat megtaláló lány győzelmével zárja a történetet.

*

Tudálékosan szólva: ...bizonyítottnak tekinthető, hogy bizonyos érzelmi elfogultság akadályozza a tudóst a gondolat végiggondolásában. Mert a történetnek nem feltétlenül itt és így kell végződnie.

Ajándékozzuk csak meg rokonszenvünkkel az uzsorást! Manapság (hej, pénzügyi, hej gazdasági világválság!) ez nem könnyű, de némi önkínzó beleéléssel talán sikerül. (Öregember az uzsorás, nagyon szereti a lányt. Javát akarja, okosan győzködi: keveset élek, mindenem neked marad, fiatalon, szépen, gazdagon várhatod a nagy szerelmet aki/ami eddig még úgysem jelentkezett, s különben is csak felkészíthet fogadására egy öregember utolsó, mély, érett érzelme; én, a vén kecske is jóllakom, te is megmaradsz a majdan biztosan beköszöntő nagy szerelemnek, óh, gyönyörű káposztám... és a többi, és a többi, művészkedésből ennyi is elég.)

*...a kiúttalanságot
nem fogadja el
a gondolkodás...*

Ha nagyon akarjuk, hogy az öreg uzsorás nyerjen, találunk megoldást. Keressük tehát neki (!) a kiutat.

Beteszi a vén uzsorás a két fekete kavicsot a zsákba. A lány csak feketét húzhat. De az uzsorás értelmes ember, megpillanthatja a lány várát, és eszébe juthat: „Ha ő eldobja a kavicsot, ellenőrizhetően egy fekete kavics marad a zsákomban.” Ezért elhatározza, hogy megelőzi a lányt, amint az húzott, az öreg messze dobja a zsákot, melyre már nincs szükség, hiszen ott a leány kezében a fekete kavics. (Mellesleg a vénember gesztusa valahogy természetesebb: mivel figyelmünk a lányé – ejnye-bejnye! – ezért hamarabb kiesik belőle, mármint a figyelmünkből, a zsák. Ezért a zsák félrelökése nem is annyira váratlan, mint a lány – megelőzhető – kavics-elvetése.)

Az öreg uzsorás két várát épített, a második ez idáig – legalább ameddig e mondatot leírom – még áll. De maradjunk annál a helyzetnél, mely-

ben még mindegyik vár (és árnyékukban a történet három szereplője) áll – a homokon.

Kérdés, hogy melyik vár dől össze.

De ez már – tudjuk – novellisztikus, mesés befejezés kérdése.

Maga a helyzet nyitott, és a tanulság (bármilyen, akár tudományos, akár humán oldalról nézem) csak egy – és nem „egyik” – lehet: a kiutakhoz gondolkodás szükséges, aminek nincsenek szükségszerű és parcellázható módszerei. Abban viszont hinnünk kell, hogy – a gondolkodás – egységes; mint mondjuk látványként a homok, melyen épp várat épít egy lány, egy tönkrement apa meg egy öreg uzsorás. És kezdődik, vagy folytatódik a történet a kiutkeresésről.

A mesés várra-találással menekült meg a lány. (Az újabb tanulságot csak zárójelben merem megfogalmazni, mert talán még zárójelben sem hisz nekem a pénzügyi válság providentvilágának prominensei által eltorzított kortárs emberi közérzet: meséljünk a gyerekeinknek, a fiúcskáknek, a nagyon kiszolgáltatott kislányoknak, mert válhatunk ugyan uzsorások martalékává, na de a mesélőkedvünket, s vele kislányaink mesei esélyeit megőrizhetjük! De legalábbis: mesélhetjük, hogy megőriztük!)

Marikó Orsolya (9 éves, Érd) rajza